

Körkérdés az egyházi múzeumokról

A *Credo* összeállításában világi szakemberek és az evangélikus egyház gyűjteményeiért felelős személyek írnak arról, hogyan látják az egyházi múzeumok múltját, jelenét és jövőjét. Szerintük melyek az elvárások, az újszerű feladatok, milyenek az eredmények. Mit gondol vajon az egyházi gyűjteményekről a civil társadalom, miben látható és hasznosítható különlegességük, milyen hozadékuk lehet a társadalomban, az oktatásban, milyen irányai lehetnek a megújulásuknak?

Kincseink – közkincsek

Evangélikus Országos Múzeumunk megújulása és az egyházunk Üllői úti székházába tervezett új látogatóközpont kialakítása komoly lehetőségeket kínál arra, hogy kincseink közkinccsé váljanak.

A reformáció közel 500 éves hazai történetének számos tárgyi és írásos emléke maradt ránk, a késői utókorra. Ezek között vannak felbecsülhetetlen eszmei értékű emlékek, mint amilyen például dr. Luther Márton eredeti kézzel írt végrendelete, de számos kézzel írt vagy ősymtatványként ránk maradt irat is, teológiai, liturgikai munkák, bibliák és énekeskönyvek, istentiszteleti használatra készült tárgyak és egyéb művészeti alkotások. Voltak evangélikus gyülekezetek, ahol gyakorlat volt, hogy az ige szolgálóiról, a lelkészekről portrét festettek. Ennek a gyakorlatnak köszönhetően több száz éve élt lelkészek is ránk tudnak nézni olyan korokból, amikor a fényképezés technikáját még fel sem találták. Amikor ezekre a régi arcokra nézünk, és elhelyezzük őket nehéz egyháztörténelmünknek abban az időszakában, amikor éppen éltek, akkor archoz kötöten is megtehetjük a szívünk hálával. Mert bizony közülük sokan társadalmi hátrányokat és üldöztetést szenvedtek evangéliumi hitük megélése miatt, mégsem adták fel. Helytállásuk, az evangéliumhoz és hitvallási örökségünkhöz való hűség ragaszkodásuk nemcsak tiszteletre méltó példa, de egyfajta spirituális bázis is. Eleink útmutatása arra is rávilágít, hogy az evangélium, amelyhez ragaszkodtak, megtartó erő!

A levéltárunkban őrzött bőséges anyagból kiemelem a különböző korokban végzett püspöki vizitációk alkalmával készült jegyzőkönyveket. Ezek pótolhatatlan egyháztörténelmi kincsek, amelyek gyülekezeteink százainak életébe engednek bepillantást, és segítenek megértenünk az adott gyülekezetek, egyházmegyék és egész evangélikus egyházunk helyzetét, örömeit és nehézségeit a különböző korszakokban.

Gyűjteményeink kútja sokkal mélyebb és sokkal bőségesebb, mint amit erről a legtöbben gondolnak. Személyes tapasztalataim győztek meg arról, amikor elsőként családom, majd szülőfalum, azután korábban élt lelkészeink, illetve kerületünk bizonyos eseményei és emlékei után kutattam.

A legérdekesebb személyes kutatási élményem egy évekig kibogozhatatlannak tűnő rejtély megfejtése volt.

Sokfelé és rengeteget nyomoztam utána hiába, míg évek múltán váratlanul olyan helyen találtam rá a kulcsra, ahol egyáltalán nem számítottam rá.

Szülőfalum anyakönyveiből gyűjtöttem ki a családi vonatkozású adatokat. Apai szépanyám, egy bizonyos Várady Eszter temetési bejegyzésében jegyezte meg a szolgálatot végző lelkész, hogy az elhunyt gyúrói származású. Ez azért volt számomra felettebb érdekes információ, mert szolgálatomat Tordas és Gyúró lelkészeként kezdtem. Nem volt tudomásom arról, hogy rokonai szálak kötnék oda a családomat... Megkerestem régi kedves gyúrói ismerőseimet, és próbáltam a segítségükkel kinyomozni azt, hogy melyik családdal lehetünk rokonságban. Gyúró akkoriban még nem volt anyagyülekezet, ezért anyakönyvi adatait Tordason rögzítették. A szépanyám temetésénél feltüntetett korból kiindulva a visszszámolt születési időpontban, illetve a feltételezett esküvője idején sem találtam semmilyen nyomot. Végignézttem már a testvéregyházak és a környék anyakönyveit is, de

Pécs, Dzsámi – Gyertyaszentelő Boldogasszony Plébániatemplom

sehol semmi. A szélesebbre nyitott keresés után két Várady Eszterre találtam. Érdekes módon mindkettőről kiderült, hogy református lelkész lánya. Egyikük abban az időszakban, amikor a szépapámmal a házasságát megköthette, a szülőfalum (Lajoskomárom) melletti faluba (Dég) került. Úgy gondoltam, hogy rátaláltam, de kiderült, hogy ez a szál téves. Két-három évvel később a pusztavámi gyülekezet protokollumába olvastam bele. Éppen egy 200 évvel korábbi, 1813-ban Tordasom tartott egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvére találtam. Érdeklődve olvastam, hogy milyen ügyekkel foglalkoztak annak idején. A szövegben említettek egy bizonyos Várady András nevű gyúrói preorant (kántortanítónak lehet mondani), aki a tanítói munkája mellett megbízással bizonyos lelkészi munkát is végezhetett.

Várady András tanítóról egyébként az eddig feldolgozott gyülekezettörténet sem

Tordason, sem Gyúróon nem tudott. Azt sikerült kiderítenem, hogy volt ilyen nevű evangélikus tanító, de hogy kapcsolatba hozható-e a szépanyámmal, azt nem sikerült megtudnom. Sokáig azt sem lehetett beazonosítani, hogy a szépanyám születésének időszakában ez a tanító hol szolgálhatott.

Ezt a fontos mozaikkockát az 1790-es évek közepén kiadott első, sokkötetes evangélikus egyházi névtár segítségével sikerült meglelni. Hála a digitalizálási programunknak, a Mediten elérhető névtárban rátaláltam Várady Andrásra mint ösküi tanítóra. Öskün aztán azon a helyen, ahol lennie kellett, ott is volt szépanyám keresztelési bejegyzése. Ezután már szép sorjában mindent fel lehetett fejteni, össze lehetett rakni a képet.

A több száz éves bejegyzések, jegyzőkönyvek, nyomtatványok segítségével összeállhatnak régi történetek, fény derülhet arra, hogy néha zavarba ejtően előttünk jár az Isten.

Soha nem gondoltam volna, hogy abban a gyülekezetben, ahol a szolgálatomat kezdtem, még családiról sem én

voltam az első. Több mint 200 évvel előttem ott járt már az egyik egyenes ági felmenő, aki tanítói és igazgatói végzettségű volt az ottaniak között tíz éven át. Az is kiderült, hogy szépanyám még lányként visszakerülhetett Ösküre, mert előbb az édesanyja, majd az édesapja is viszonylag fiatalon meghaltak Gyúron.

Kalidos úton találtam meg a várpalotai esküvői bejegyzését is, mert abból az anyakönyvből éppen az a néhány oldal hiányzik, ahol ez eredetileg szerepelt, de ez egy másik történet.

A hosszú személyes kitérő után nagyobb családunk, egyházunk áldott örökségére térek ki. Egyenesen Isten műhelyébe pillanthatunk be, amikor a régi ordinációs anyakönyvekbe olvasunk bele. Mai fogalmaink szerint „motivációs levelet” kértek előljáróik a lelkesítő szolgálatra készülőktől. Ezekben az írásokban életútjuk rövid bemutatása mellett kitérnek arra, hogy Isten miként szólította meg, hívta el őket szolgálatába. Isten évszázadokon át úgy gondoskodott igéje hirdetésének személyi feltételeiről, hogy konkrét személyeket megszólított, elhívott, felkészített, majd konkrét személyeken keresztül konkrét helyekre megbízást kaptak, ahol hirdették az ígét, amit az Úr áldása sokak javára felhasznált.

A muzeális tárgyak, a kézzel írt és a nyomtatásban megjelent régi könyvek és iratok rengeteg értékes emléket, nyomokat és információkat őriznek. Néha csak hosszú kutatással és kitartó nyomozással lehet szóra bírni őket. Persze gyűjteményeink szakértő munkatársai a hozzám hasonló botcsinálta hobbikutatónál sokkal szakszerűbben, gyorsabban és hatékonyabban tudják elvégezni az ilyen munkákat.

Nyitott érdeklődéssel várom megújult múzeumunk és a reményünk szerint hamarosan elkészülő Üllői úti látogatóközpontunk majdani kiállításait.

A gyűjteményi ügyeket felügyelő püspökként is azt várom és remélem, hogy közös örökségünk beszédes emlékeit gyűjteményeink munkatársai a tőlük megszokott szakértelemmel és kreativitással teszik közkinccsé. Bízom abban, hogy múltunk tárgyi emlékeit úgy tudjuk bemutatni a szélesebb nyilvánosságnak, hogy az nemcsak bepillantást ad nehéz történelmünkbe, de megláttatja apáink és nagyapáink kapaszkodóit is. Az a reményem, hogy a láthatók mögött felsejlik az az egyébként nem látható, de valóságos kéz is, amely tartotta, oltalmazta és erősítette őket. Ha így lesz, akkor a gyűjtemények a maguk eszközeivel az egyház legfőbb küldetésébe, a misszióba kapcsolódnak be, mert erősítik hitünket, identitásunkat, és építik egyházunkat.

Remélem, hogy kincseink közkinccsé válnak...

Szemerei János

A szerző a Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület püspöke, a Magyarországi Evangélikus Egyház gyűjteményekért felelős püspöke.

Egyházi múzeumok a rendszerváltás után

Sikerek, kudarcok és lehetőségek

2016-ban, 27 évvel a rendszerváltás után talán már van annyi rálátásunk az elmúlt negyedszázadra, hogy bizonyos tendenciákat felrajzolhassunk és bizonyos következtetéseket is megkockáztathassunk. Ha pedig ez nem minden esetben lesz lehetséges, annak is megvannak a sajátos okai. Vizsgálódásomban az érdekelt, hogy

az egyházi múzeumok tevékenységében, főbb céljaiban és célkitűzéseiben milyen változások történtek. Természetesen előadásom saját tapasztalataimon alapul, és azt a célt szolgálja, hogy konstruktív vitát generáljon a témával foglalkozók között.

Az egyházi múzeumokat megnevezés nélkül, általánosságban említem csak, és két szemszögből vizsgálom: a „mi változott” és „mi nem változott” szempontrendszerében. Nem változott az egyházi felsőbbesgtől való szoros függő viszony. A gyűjtemények helyzete az elmúlt időszakban továbbra is jelentősen függött a püspökök és a protestáns egyházaknál a világi vezetők hozzáállásától. Ez a szoros függés jelentősen befolyásolta és befolyásolja ma is a működést és a múzeumi tevékenységet.

Veszprém, Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény.
A Tejfalussy-ház kert felőli homlokzata. Fotó: Nagy Lajos

Változott viszont az egyházi gyűjtemények belső, egyházi megítélése, sőt az elmúlt rövid időszakban többször is éles fordulatokat vett ez a megítélés. A rendszerváltás előtti kiemelt szerepből az egyház és az állam szétválása után hirtelen pénznyelő, kényszerből fenntartott, elhanyagolt állapotuk miatt csak gondot és nyugót jelentő, akár bezárandó intézmények lettek. Majd pedig jött az újabb csavar, és a múzeumok a misszió, az oktatás és a nevelés újraértékelt és elismert eszközei lettek. Azonban ez az „elismerés” egyben a hagyományos múzeumi alaptevékenységekre is jelentős hatást gyakorol, és részben azok megváltoztatásával is együtt jár. A múzeumi alaptevékenységek, mint a gyűjtés, konzerválás, feldolgozás és bemutatás egyre inkább háttérbe szorulnak. Az egyházi múzeumok felé fenntartóink részéről új igényként, vagy ha nem is új igényként, de mindenképpen prioritásként jelentkezik a „látványközpontosítás”. Az egyházi múzeumokra egyre inkább úgy tekintenek, mint rendezvénytérre, és nem úgy, mint tudományos műhelyre, az elismertség fokmérője pedig egyre inkább a rendezvények száma, a látogatószám és a sajtóvisszhang lesz. Komolyan fennáll – csúnya magyar szóval – az „elkultúrháziasodás” veszélye. Félreértés ne essék, a kultúrház is fontos szerepet tölt be a társadalomban, de egy múzeumnak másnak kell lennie.

Milyennek is kellene lennie egy egyházi múzeumnak ma a 21. század elején? A kérdést inkább nyitva hagyom, hiszen nem csak egy válasz lehetséges. Csak két világi példát, illetve párhuzamot hadd említsék: az éppen felújítás alatt álló Szépművészeti Múzeum nagy „konzervkiállításainak” sokat vitatott kérdését és a PIM – néhány ott dolgozó saját bevallása szerint – kultúrkávéházzá válását.

De továbblépve vizsgáljuk meg az egyházi múzeumokban dolgozók létszámát, amely alig vagy csak szerény mértékben nőtt a vizsgált időszakban, ami első ránézésre furcsa, ha a megnövekedett feladatokat, elvárásokat és lehetőségeket nézzük. Ma is sok az úgy nevezett „egyszemélyes gyűjtemény”, ami alatt az ott dolgozó néhány szakembert értem. Az aránytalanság azonban a rendszerváltás előtti időkhöz képest is hatalmas. Pont a megnövekedett feladatok és elvárások függvényében szembeötlő a hiány. Egy-két igazlóként dolgozó szakember visz a hátán egy megújult, megszépült és új feladatokkal jócskán kibővült intézményt!

A következő, szintén tabutéma a finanszírozás kérdése. A kezdeti 15 évet leszámítva szemmel láthatóan és a

statisztikák szerint is jóval több pénz áramlik az egyházi gyűjtemények felé, mint eddig bármikor. Kevesen vannak azonban, akikhez ez hiánytalanul meg is érkezik. Kevesen rendelkezhetnek a források szakszerű elosztásáról és tervezéséről. Túl sok a közbeiktatott „szakértő”, aki a gyűjteményeknél jobban véli tudni a források elosztásának helyes módját. A kérdés megnyugtató rendezése még várat magára.

Utolsó változóként pedig a világi és egyházi múzeumok közötti kapcsolatot említeném, amely alig változott. A helyel-közzel meglévő személyes kapcsolatokon kívül hiányzik az intézményi szintű kommunikáció és együttműködés.

Visszatekintésként az elmúlt 27 évre elmondhatjuk, hogy felgyorsult világunkban a hagyományok elhalványodni látszanak, a minket körülvevő dolgok egyre gyorsabban avulnak el. A múlt, sőt már a közelmúlt is feltűnően különbözik a jelentől. A dolgok, események hamarabb és gyorsabban válnak múlttá, mint a történelem során eddig bármikor. Ebben a közegben kell az egyházi múzeumoknak helytállniuk. Fontos tehát a rendszeres önvizsgálat: Milyen célt is szolgálunk? Kikhez szólunk? Milyen lehetőségeink vannak? A tradíció és a modernitás örök korrelációjában kell megválaszolnunk ezeket a kérdéseket, de úgy, hogy mindig szem előtt tartjuk a változatlan célt, a tiszta evangélium évszázadokon és stílusirányzatokon átívelő üzenetét.

Végezetül pedig idézni szeretnék az angol múzeumi szövetség (Museum Association) egy 2013-ban megjelent tanulmányából (MACDONALD, Sharon 2013. *Memorylands. Heritage and Identity in Europe Today*. Routledge, London), amelynek megállapításait a hazai környezetre is alkalmazni lehet. A felmérés szerint a látogatók a múzeumokat hitelesnek tekintik, mert azok a tények és az információk birtokosai és őrzői. Elvárásként fogalmazták meg a múzeumok felé, hogy az ismeretek széleskörű terjesztése legyen az elsődleges céljuk. A közölt üzenetek pedig legyenek előítéletmentesek, semlegesek, politikamentesek, és képviseljenek erkölcsi álláspontot. Ezen az úton érdemes nekünk is továbbhaladni!

Az elmúlt 27 évben az egyházi múzeumoknak újra meg kellett határozni önmagukat, az egyházban és a világban betöltött szerepüket, és nem csak egy alkalommal. Úgy látszik, hogy a folyamatos változások ezt ki is kényszerítik belőlünk. A megfontolt önmeghatározásra mindig szükség van! Remélem, hogy az alapfeladatokat szem előtt tartva minél több jó válasz fog születni.

Harmati Béla László

A szerző művészettörténész, az Evangélikus Országos Múzeum igazgatója, az Egyházi Muzeológusok Egyesületének alapító elnöke. Kutatási területe az evangélikus egyházművészet a Kárpát-medencében, a szöszékoltárok és oltárképek ikonográfiája és ikonológiája.

A Református Kollégium Múzeuma, Debrecen

A közösség tagjai, a kívülálló érdeklődők és a közömbös turisták

A kulturális intézmények között az egyházi múzeumok a szakmúzeumok csoportjába sorolhatók, a helyzetük azonban speciális. Az egyes egyházakhoz tartozó közösségek legnagyobb, múzeumban őrzendő értékei ugyanis a szertartások során használt tárgyak, illetve a közösség történetét alakító személyekhez kötődő darabok. Ezek semmi máshoz nem hasonlítható értéket képviselnek az egyház közössége számára, a kívülálló látogatók azonban – akik már azzal bizonyították nyitottságukat és érdeklődésüket, hogy beléptek egy egyházi múzeumba – a legszakszerűbb magyarázat ellenére is másképpen dolgozzák fel a látottakat, mint a közösség tagjai.

Az egyházi gyűjtemények a nemzetközi múzeumszakma által számon tartott „kulturálisan érzékeny anyagok” kategóriájába tartoznak, amelynek „megfelelő tisztelettel” történő gondozása a múzeumok profiljától függetlenül érvényes előírás (ICOM Etikai kódex, 2.5.). Az egyházi múzeumok esetében azonban az a közösség hozta létre és működteti az intézményt, amely megkülönböztetett módon tiszteli a bemutatott tárgyakat, és azokat egyrészt a közösség tagjai számára teszi láthatóvá mint közös értéket és örökséget, másrészt viszont – a tárgyakon keresztül – az egyházat ismerteti meg a közösséghez nem tartozó látogatókkal. Olyanokkal, akikről tudható, hogy „kulturálisan érzékeny” anyagként fogadják majd be a múzeumban látottakat. Itt persze meg kell jegyezni, hogy ez a terminus technicus a legszűkebb szakmai körökön túl gyakorlatilag ismeretlen, de tapasztalható, hogy a nagyközönség egyfajta ösztönös tisztelettel szemléli a szakrális tárgyakat. Különleges esély az érdeklődők számára, hogy nem egy évszázadok óta kihalt törzsi civilizáció rituális emlékeivel találkoznak egy antropológiai múzeumban, hanem egy élő hit gyakorlatával és tárgyi dokumentumaival ismerkedhetnek meg egy egyházi gyűjteményben. Akire pedig pozitív benyomást tettek a múzeumban tapasztaltak, az rengeteg lehetőséget találhat arra, hogy többet is megtudjon az intézményt fenntartó egyházzal. Sőt, lehet, hogy éppen abból a célból kereste fel a múzeumot, hogy jobban megismerje ezt az egyházat.

A múzeum tehát, ha nem is szószék, és még csak nem is templom, indirekt módon még egy nehezen definiálható, de egyértelmű missziós felelősséggel is rendelkezik. Az egyházba való meghívás lehetőségét azonban nagyon átgondolt és diszkrét visszafogottsággal kell kezelnie, különben könnyen elriaszthatja azokat, akik számára nehézséget jelent az azonosulás az adott egyház bármely tanításával. Itt érdemes megemlíteni, hogy napjainkban is lehet olyan ádáz vallásgyűlölettel találkozni, amely még a semleges kívülálló számára is meglepő. Ilyen beállítottsággal persze kevesen mennek egyházi múzeumba, de a kiállítások és programok előkészítésekor szem előtt kell tartani azt, hogy a „kívülálló” látogatók sora az egyházhoz csatlakozni vágyóktól a vallások iránt több-kevesebb előítélettel viseltetőkig terjed – az utóbbiak leginkább a szervezeten érkező vagy véletlenül be-
toppanó turisták csoportjaival jöhetnek.

Kérdés, hogy az egyházi múzeumok intézményi koncepciójában, arculatában és kommunikációjában a „világi” múzeumoktól való különbözőség mennyire explicit módon és milyen hangsúllyal van jelen. Hogy mennyire akarják meggyőzni a látogatóikat arról, hogy a szakrális tárgyak náluk többet jelentenek, mint például egy helytörténeti múzeum kiállításán.

A hazai egyházi múzeumok között sokféle intézményt találunk, a kiállítás legegyszerűbb eszközeivel dolgozó kismúzeumtól egészen a programkínálatában még az idegen nyelvű élménytúrát is felvonultató látogatóközpontig. Az előbbieket – minden szerénységük ellenére – képesek a szó hagyományos és igazi értelmében

élményt nyújtani az adott egyházhoz tartozó, ezért előzetes ismeretekkel már rendelkező látogató számára. Az utóbbiak viszont az egyházak és a vallás iránt közömbös tömegekben tudják megmoccantani, vagy akár komolyan fel is ébreszteni az érdeklődést a műemlékekben jelenlévő történelem vagy éppen a valláshoz tartozó lelki vonatkozások irányában.

Kérdés, hogy az intézmény felelősei kiket tekintenek az elsődleges célközönségnek. Mert minimálisan háromféle közönségszempontot mindenképpen meg kell szólítani. Kettőről esett már szó, az egyházi közösség saját tagjairól, akik tudásuk elmélyítését várják a múzeumtól, illetve a téma iránt közömbös turistákról, akiknek a legelemibb információkra is szükségük van, hogy értsék, mit látnak a kiállításon. A harmadik csoportba tartoznak azok, akik többet-kevesebbet már hallottak vagy olvastak a múzeumot fenntartó egyházzal, akár azért, mert egy másik egyházhoz tartoznak, akár azért, mert érdekli őket a történelem. Olyan rendszeres kultúrafogyasztók alkotják ezt a csoportot, akik – különféle szempontokból és különféle mélységben – már szert tettek a témához kapcsolódó ismeretekre. E rendkívül heterogén csoport tagjainak a megszólítása valószínűleg a legnagyobb felkészülést igénylő feladat, hiszen tőlük várhatók a legnehezebben megválaszolható kérdések – egy-egy ilyen válasz pedig komolyan befolyásolhatja a kérdezőnek az adott egyházzal alkotott képét.

Módszertani szempontból, a múzeum által kínált információk mélysége és összetettsége szempontjából nézve a feladatokat, az elemi tájékoztatást igénylő turistacsoportok számára valószínűleg a hagyományos tárlatvezetés a legegyszerűsebb – ellentétben az azt kiváltani akaró audioguide-dal. Mindenekelőtt azért, mert a tárlatvezető igény szerint hosszabbra vagy rövidebbre, részletesebbre vagy egyszerűbbre foghatja a mondanóját. Ezenkívül olyan spontán kérdésekre tud lényegre törő választ adni, amelyek valószínűleg nem is szerepelnek az audioguide menüjében. A személyes emberi jelenlét meghatározó jelentőségű egy egyház történetével való első találkozáskor, márpedig sokak számára ezt jelentheti ez a múzeumi látogatás.

Szintén a hagyományos kiállítási eszköztár részei a tárgyfeliratok és tablószövegek, ezeket érdemes a történelmi-egyház-történeti alapismeretekkel rendelkező közönségnek célozni. Mindezen túl mind az alapinformációk, mind a kitekintést nyújtó plusz információk optimális helye egyaránt a számítógépes terminál – annak híján a legfontosabbnak ítélt, rövid tematikus anyagokat ki lehet nyomtatni és kézbe lehet adni. A számítógép a digitális eszközöket otthonosan használó legfiatalabbak megszólításának eszköze, akik a legfontosabb fogalmak és szakkifejezések magyarázatait, összefoglaló táblázatokat, képeket, videókat találhatnak maguknak a felkínált információk között. Itt van a helyük a kiállításhoz közvetlenül vagy áttételesen kapcsolódó témákat részleteseb-

Meszlényi Gyula Egyházművészeti Gyűjtemény, Szatmárnémeti

ben kifejtő, változó terjedelmű szöveges és képi anyagoknak is – az igényesen megírt ismeretterjesztő szövegek elvileg minden korosztály számára érthetőek.

A látogatókat invitálni is kell. A legszélesebb látogatói kör „bevonására” tett kísérletek arra a politikailag korrekt elvre építenek, hogy az egyház által fenntartott gyűjtemény olyan, mint a többi, és mindenki számára egyformán hozzáférhető és megismerhető. A meghívás ugyan valóban mindenkire érvényes, de a túlzott szimplifikáció a gyűjteményt létrehozó egyházzal és a hitről tereli el a figyelmet. Arról a lényegről, amely az egész múzeum létrejöttének alapja, akkor is, ha a gyűjtemény valóban kultúrtörténeti jelentőséggel bíró turistalátványosság. Hazánkban a múzeumi marketing egyelőre nem annyira differenciált és kiérlelt, mint azokban az országokban, ahol ezt már hosszabb ideje művelik. A tapasztalatok óvatosságra intenek, mert a más területeken talán nem is annyira zavaró, de ügyetlenre sikeredett marketingfogások között előfordulhat olyan, amely akár sértheti is a fenntartó egyház és az ahhoz tartozó közösség méltóságát. Ez pedig nem egy apró és felejthető szakmai hiba egy alkalmazott részéről, hanem presztízsvesztés a múzeum mögött álló egyház számára. A látogató ugyanis megkülönböztetett figyelmet és példa értékű fogadtatást vár az egyházi múzeumoktól, mert még ha nem is tudja felsorolni a Tízparancsolatot, annak szellemiségével és elvárásaival tisztában van.

Sokfelé olvasható a múzeumokról, hogy az általuk kommunikált tartalmak mára online könnyen elérhetővé váltak, s így ezek az intézmények a jövőben leginkább közösségformáló és -fejlesztő szerepet látnak majd el. Öszszességében valóban az várható, hogy a történelmi, művészettörténeti, természettudományos (vagy más) tankönyv gazdagabb vagy szerényebb, de többé-kevésbé egy kaptafára készült, háromdimenziós kiadásai helyett a múzeumok saját arculattal rendelkező, egyedi és karakteres helyé válnak, ahol az ember olyasmit kap, amit sehol másutt, és ahová ezért szívesen megy, akár többször is, akár rendszeresen is.

Ezt a tendenciát látva és elismerve arra kell gondolnunk, hogy a kismúzeumok felértékelődését hozza magával. Márpedig az egyházi múzeumok többsége kis stábbal és viszonylag kis épületben működő intézmény, a személyesség minden erényével és problémájával. A kismúzeumok számára sok szempontból eleve adott a közösségi helyé alakulás lehetősége, már csak az ideérkező egyházi kötődésű csoportok látogatása révén is. Itt a nagy feladat a kívülálló érdeklődők és a közömbös turisták megszólítása. A látogatóközpontoknak viszont az egyházi szervezésű csoportok jól felkészült tagjai számára kell olyan információsomagokat összegyűjteniük, amelyek speciálisan az adott helység egyháztörténetéhez, az adott gyűjtemény darabjaihoz kapcsolódnak.

Az időszaki kiállítások és egyéb programok megtervezésénél is figyelembe kell venni, hogy akármelyik célcsoportot szólítják meg a rendezvények, a közönség körében lesznek egészen más beállítottságú és kötődésű résztvevők is. Ha pedig a kínált program témájának kiválasztása és részleteinek kidolgozása nélkülözi azt a körültekintést, empátiát és intelligenciát, ami egy ilyen gyűjteményhez méltó, akkor nemcsak a múzeum, hanem az azt fenntartó egyház presztízse is csökken a közönség szemében. Nemcsak akkor tévesztettek célt a szervezők, ha a látogató azt meséli hazatérve, hogy unalmas volt a kiállítás, hanem akkor is, ha azzal megy haza, hogy a múzeumban ette a legjobbat az utóbbi időben.

Prékopa Ágnes

A szerző művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum munkatársa. Kutatási területe a 19–20. századi iparművészet.

A gondolkodás asztala

Kortárs művészet és egyházi gyűjtemények viszonyáról

A kortárs művészet gyűjteményezése és kiállítása ma világszerte a múzeumi boom egyik motorja. Szakmai szóhasználatban a terület nem általánosan a jelenben létrejövő műalkotásokat fedi le, hanem ezen az időbeli meghatározáson belül azokat, amelyek a korszellem jegyében születnek. A semleges „jelenkori” kategóriához képest tehát a „kortárs” művészet értékfogalom. Az ilyen alkotások kapcsolódása a jelenhez nagyon sokféle lehet. Reflektálhatnak mai társadalmi feszültségekre, az egyéni lét örök dilemmáira, a művészet mibenlétére, határaitra. E tematikus megközelítés mellett kortársiak lehetnek műfajukban, alkalmazott eljárásukban, technikájukban, anyagaikban. Kombinálhatják is e tematikus és műfaji kortárs jelleget és megannyi további opciót. Egyszersmind a kortárs művészettel szemben az is elvárás, hogy ne maradjon a pillanat foglya, ne csupán a mostani idősíkon nyerjen értelmet, ne merüljön ki aktuálpolitikai vagy dokumentációs hatásokban, hanem úgy építse be ezeket, hogy a jövő új időszetelei, a maitól óhatatlanul is eltérő felfogású befogadói, művészetfogyasztói önmaguk számára új olvasatokkal is mozgósíthassák e műveket.

Az ilyen kortárs művészet határokat feszeget, a bevett válaszoktól elütő önvizsgálatra sarkall, egyént és közösséget egyaránt kizök kent a sémákból, kérdően néz a hagyományokra és azok rutinszerű, rituális kereteire, s leginkább vitára szólít. Közönségétől nem igenlő nyugtázást, inkább diszkusszióra való hajlamot vár. Pontosan ezért ízesül egyre jobban a múzeumhoz. A múzeum intézménye ugyanis maga is eltávolodott a tudományos objektivitás pózától, s mára fórumként, többféle vélemény ütközőpontjaként határozza meg önmagát. A múzeum feladata egyre ritkábban az, hogy szakmai tényeket, erkölcsi igazságokat deklaráljon, inkább az, hogy minél sokrétűbb közönséget vonzzon be annak érdekében, hogy ők új szempontok szerint nézzenek világuk jelenségeire. Az ilyen nyitott múzeum szívesen használja a kortárs művészetet; ezért a kortársi alkotásokat, intervenciókat, kortárs művészek rendezéseit előszeretettel alkalmazzák nem erre szakosodott múzeumok is. És fordítva: minden intézménykritikai éle mellett a kortárs művészet készséggel bevonul a múzeumba, tudva azt is, hogy polgárpukkasztó installációival és performanszaival, a hagyományosabb társadalmi csoportokat provokáló megnyilvánulásaival olyan médiafigyelmet generál, amely alig árt, sőt ma inkább használ a múzeumnak. A két nagy intézmény – a múzeum és a kortárművészet, így egybeírva, mint art world, szcena – érdekszövetséget alkot, s eseti konfliktusoktól eltekintve egymást építi.

Veszprém, A 18.századi érseki palota a városban a Szentháromság téren.

Fotó: Kövesdi Róka Lajos

Ez a múzeumi szerep azonban távol áll a mai egyházi gyűjtemények többségétől, s így nyitott kérdés, milyen módokon kötődhetnek ezek a kortárs művészethez. Egyik lehetőség, ha egy egyházi gyűjtemény nem tartalmában, hanem csupán fenntartásában tekinti magát egyházinak. Pallérozott országokban egy nemzeti gyűjtemény sem kizárólag a nemzeti kultúrát, „a nemzet” kortárs művészetét képviseli, hanem szélesebben, határokon túlnyúlva merít, s nemzeti besorolását úgy értelmezi, hogy nem magángyűjtemény, hanem egy nemzet érdekében, a köz vizuális neveléséért, adófizetői pénzből tartják fenn. S pontosan ezért nem kizárólag a nemzeten belül születő kulturális javakat képviseli, hanem az egyetemes kultúrát teszi a nemzeti kulturális közvagyon részévé a gyűjtés által. Ugyanígy tekintheti egy egyházi gyűjtemény is küldetésének, hogy nem a szűken az egyházhoz köthető, hanem az univerzálisan értelmezett kultúrát reprezentálja, s ennek fejezeteként a kortárs művészetet, annak akár olyan pozícióit is, amelyek adott kérdéseket az egyházhoz képest más fényben állítanak be. Egy egyház ezzel nyitottságát, szellemi nagyvonalúságát, párbeszédképességét emelheti ki.

Hasonlóan elmondható, hogy a nyugat-európai nagyvárosok, fővárosok az önkormányzatuk által fenntartott és nevében is gyakran városi művészeti múzeumnak besorolt közgyűjteményeiket nem szűkítik az adott város művészeti életére, hiszen ez sem az ott lakókat, sem az oda látogatókat nem elégítené ki. Vagy az Észak-Amerikában olyan elterjedt egyetemi művészeti, régészeti, antropológiai és egyéb gyűjtemények is pont azzal szolgálnak a felsőoktatást, hogy széles horizonton gyűjtenek, nem az adott egyetemre szűkítve. Ezért univerzális egy jó universitas. Az igényes magángyűjtemények esetében is nyilvánvaló világszerte, hogy túllépnek a gyűjtő egyén távlatain. Egy érdemi gyűjtemény tehát csak fenntartóját, elnevezését tekintve állami/nemzeti/városi/egyetemi/magán- vagy éppen egyházi, s tudományos, köznevelési, reprezentációs, örökségmegőrző funkciójában minél átfogóbb.

Egy második megközelítésben ugyanez az érv alátámasztható a célközönség felől is. Az előző bekezdés döntően a fenntartó bölcsességére apellált, hogy intézménye (állam, egyetem, egyház) érdekeit ne a szűken vett értékek gyűjteményi reprezentációjával sulykolja, betonozza be, merevítse dogmává, hanem széles merítéssel a mindenkori „más” szempontokat s ezek fő artikulálójaként az univerzális kortárs művészetet is karolja fel, s ezáltal biztosítson tágabb érvényt, valós kontextust, nem szelektív hitelességet önnön intézményének, prioritásainak. Ez a megcélzott befogadók oldaláról is védhető. Ha egy állami gyűjtemény az ország lakosságát, egy egyetemi a hallgatóit, egy egyházi a hívőket úgy szeretné megszólítani, hogy azok ne kötelességgként, külsőséggként, hanem belső motivációból, visszatérően, szuverén szellemi partnerként jöjjenek a kiállításokra, akkor ugyanolyan élő, változó organizmusként érdemes önmagára tekintenie, ahogyan látogatói is hús-vér emberek, tele kételyekkel, változó világlátással, ellentmondásokkal, az új iránti kíváncsisággal. Az ember akkor érez magáénak egy múzeumot, ha az a szakmai sztenderdjei és a fenntartójából, jellegéből adódó küldetése mellett egyenlő mértékben figyelembe veszi a közönség igényeit, érdeklődését is. S erre a kortárs művészet az egyik legérzékenyebb antenna, amelynek bevonása bármely múzeum gyűjteményi és/vagy kiállítási munkájába talán a leginkább egyértelmű üzenet a látogatóknak, hogy igen, itt, ebben az intézményben ők, az őket foglalkoztató kérdések is számítanak.

Különösen így van ez, ha egy gyűjtemény nem csupán a meglévő, a fenntartójából, elnevezéséből adódó közönséget kívánja elérni, hanem újakat szeretne megszólítani. Egyházi gyűjtemények esetében ez két értelemben is igaz. Ha hívő családok új generációi, illetve a vallás iránt nyitott világiak számára is hitelesen, hihetően kívánják a hithez, transzcendenciához, a mindennapi lét apró-cseprő, e világi céljain túlmutató emberi, közösségi értékekhez, morális választásokhoz kapcsolódó megannyi dilemmát képviselni, akkor ilyen új célcsoportok eléréséhez már önmagában a nyitás jeleként s konkrétan felvetett kérdések révén egyaránt meghatározó gesztus lehet a kiállítás a kortárs művészet mellett. Sőt a meglévő nyáj megtartásához is nagyban hozzájárulhat, ha új társadalmi csoportok kezdenék elfogadni egy egyházi gyűjtemény tevékenységét releváns kulturális, tudományos, közbeszédbeli állásfoglalásként, hiszen gyakori

tapasztalat, hogy egy múzeum törzsközönségét az fordítja újra az intézmény felé, ha annak kiállításai más látogatókat megszólítva szélesebb érvényességre kezdenek igényt formálni. Amennyiben egy egyházi gyűjtemény szeretne magának ilyen tágabb érvényességet, akkor nyitottságát a jövő célcsoportjai tekintetében kézenfekvően mérhetné például azon, hogy nem felekezeti iskolákból jönnek-e a kiállításaira rendszeresen csoportok; a tanárok, szülők, diákok mind úgy érzik-e, hogy egy egyházi gyűjteménybe ugyanúgy érdemes, netán megkerülhetetlen elmenni, mint más múzeumokba, s ott indoktrináció nélkül, a világ komplexitásáról számukra is befogadható képet kapnak-e. Ezt nem fogja garantálni a kortárs művészet, de az adott gyűjteményben megjelenített számos kulturális kifejezésforma egyikeként jócskán elősegíthet egy ilyen közeledést, érzékenyítést.

Egy egyházi gyűjtemény ilyen fokozatos közeledése a kortárs művészet felé okos koncepció esetén bizonyos hívószavak mentén történik. Még a művészeti szakmúzeumok sem csak úgy általában a kortárs művészetet, hanem annak intézményenként eltérő irányait, területeit gyűjtik. Szakgyűjtemények – például egyházi gyűjtemények – esetében még inkább indokolt a szűkítés. Az egyetemesség igényét nem a mindent gyűjtés illúziója, eleve hiú ábrándja, hanem a jól megválasztott művek, azok megfelelő bemutatása s különösen a befogadásukat segítő múzeumpedagógiai programok szellemi horizontja fogja biztosítani. Egy egyházi gyűjtemény nyugodtan lehet érték-központú, még hozzá a saját értékeit centrumba állító a kortárs művészeti vételeiben, időszaki kiállításaiiban, kortárs művészek helyspecifikus installációs felkéréseiben, és így tovább – csak ez semmilyen korlátozást ne jelentsen arra nézve, hogy az adott témát a kortárs művészet hogyan közelíti meg, dolgozza fel. Nem lehet tehát elvárni a kortárs művészettől, hogy egy (egyházi vagy akár nemzeti, ökológiai, gender- stb.) értéket, témát hirdessen, mechanikusan vizualizáljon, „ábrázoljon” – az ilyen alkotás csupán jelenkori lesz, de nem kortárs, és a fent leírt lehetséges pozitív nyitó üzenetekből semmit nem fog közvetíteni. A kortárs művészet melletti kiállítás annak a kockázatnak az elfogadásával jár, hogy az érvényes alkotások egy értéket, hagyományt, intézményi rendet megkérdőjeleznek, a gyenge pontjai felől is közelítenek meg, a vakfoltjait (is) fogják feltárni, s nem a bevett, szabályozott, engedélyezett, cenzúrázott formájában fogják képviselni, terjeszteni.

Ha egy egyházi gyűjtemény kész ezt elfogadni, akkor a kortárs nyitás révén a klasszikus művészeti anyagának történeti folytonosságát a jelenig kiterjesztheti, amint régi művészeti anyag vagy ahhoz kapcsolódás nélkül is, önmagában időszaki kiállítások révén a kortárs művészet új fénytöréseiben mutathatja meg a számára fontos témákat, értékeket. A kortárs művészet jelentős szelete, világszerte igen sok kortárs művész foglalkozik alkotásaiban az egyházak számára releváns kérdésekkel, gyakran ezeket az értékeket osztva, magukat hol az egyház részének vallva, hol vallás és hit tekintetében más, egyéni pozíciót elfoglalva, hol világiként definiálva. Ha egy egyházi gyűjtemény tolerálja ezt, nem önmagában ez alapján szelektál, a művektől nem értékek szolgai reklámozását várja el, hanem nyitott a reflektív nézőpontokra, akkor elsősorban érvényességet nyerhet a kortárs művészettől: a befogadók szélesebb köre fogja úgy érezni, hogy ezek a témák és értékek őt is érintik. Ez akkor működik, ha egy intézmény, állam, egyház, bármilyen autoritás elengedi azt az elvárását, hogy közvetlen ellenőrzést gyakoroljon az általa befogadott kulturális kifejezésformák – például a kortárs

Az érseki palota lépcsőháza. Fotó: Kövesdi Róka Lajos

művészet – üzenetei felett, s bízunk abban, hogy azok a témák, értékek, kérdések vannak olyan feszítőek, elemiek, az alkotók és a befogadók számára egyaránt égetőek, kihagyhatatlanok, hogy a művekben szublimálódó megjelenésük párbeszédet generáljon mai érvényességükről. Ezt lehet s ezt is kell elvárni a kortárs művészettől: helyezzen témákat a beszélgetés, a gondolkodás, a meditáció, a választás asztalára. A többit alkotóra és befogadóra kell hagyni.

Ébli Gábor

A szerző (1970) esztéta, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) Elméleti Intézetében tanít. *Múzeumánia – egy kulturális élménygyár európai modelljei* című könyve 2016 nyarán jelent meg a L'Harmattan Kiadónál.

A bollingeni torony

Tradíció, közösség, múzeum

Miért van szükség múzeumra, múzeumi kiállításra, miért van szüksége egy egyháznak múzeumi gyűjteményre és bemutatóhelyre? Micsoda ostoba kérdések ezek? – idehallani még a sarki fűszeres értetlenkedését is, akit pedig hidegen hagy minden magasrendű emberi megnyilatkozás, egyedül a csirkepörkölt, a hétvégi bajnoki meccs és a Dankó Rádió tudja elemelni a földtől, de lám-lám, még ő is érzékeli napjaink múzeumi konjunktúráját. Ostobának tűnő kérdések, de talán nem haszontalanok. Az evidenciák arra valóak, hogy időnként megcsipkedjük, felrázzuk, megforgassuk a kezünkben őket, hátha meglepetésekkel szolgálnak. Mert mi sem egyszerűbb, mint belefeledkezni a magától értetődő dolgok nyújtotta kényelembe.

A múzeumok a kultúra megkerülhetetlen bástyaivá váltak a felvilágosodás óta; bennük halmozódik fel, kerül rendszerezésre és interpretálásra az emberiség története. A modern ember vette a fáradságot, s energiát, pénzt nem kímélve olyan messzire merészkedett az elmúlt időben, amennyire csak lehetett. Eközben a távoli és a még távolabbi jövő sem kerülte el a figyelmét. (A jövő múzeuma kifejezés már nem csak a szűk szakma szótárában van jelen.) Mindebből még az is következhetne – igaz, nem mondjuk ki, hiszen a művelt ember kerüli az altáji vicceket az étkezőasztalnál –, hogy a felvilágosodás előtt élt eleinket valamiféle léhaság, érzéketlenség, igénytelenség jellemezte, már ami az elmúlt időt illeti, s megelégedtek a szellemükre roskadó jelennel. Hiszen hol vannak a múzeumaik (még ha a könyvtáraikat gondosan őrizték és csendben gyarapították is)? Hol van a letisztított, bizonyítottan értéket képviselő dolgok lajstroma és raktára? Hol a kíváncsiság, a tudás, a rend igénye? Hogy hol? Alighanem az erdőt eltakaró fa mögött. Paradox módon éppen a múzeumok – a történeti, a néprajzi, a művészeti stb. múzeumok – fogják megválaszolni a feltett kérdéseket és helyre tenni az über-szellemiséget. Az említett múzeumok sok más mellett arról is mesélnek, hogy a múzeumok előtti korokban élő emberek nagyon is karakteres képzetekkel bírtak a maguk mögött hagyott időről, a történelemről, a fontos történetekről, a tudásról, csak azok objektívizációi ahelyett, hogy vitrinek mögé kerültek volna, szerves részét képezték az életnek. Ez annak volt köszönhető, hogy az adott világ keretei között, illetve annak köszönhetően hatékonyabban működött a kulturális DNS: a tradíció (a szó eredeti jelentése 'átadás').

Miután az ember elszakadt a természettől, annak távolságát és mértéket a civilizáció jelölte ki, egyre nagyobb szüksége volt egy új életdimenzióra, amely nem más, mint a fizikai, biológiai élet minden területét körülölelő komplexum, a kultúra.

A kultúra stabilitásáért, kontinuumáért és elevenségéért a hagyomány, a tradíció a felelős, amely leginkább a biológiai fajok tudását szavatoló ösztönjelenséggel rokonítható. Ez a tudás minden egyed számára adott, és a saját szükségletei, igényei, adottságai szerint élhet vele. Ösztönök hiányában az egyedek védtelenek, tradíciók hiányában az ember, az emberi kultúra sérülékenyebbé válik. Nem arról van szó, hogy jelen kultúránk ne a tradíciók hálójában születne, de az tény, hogy tradíció tudatunk a korábbiakhoz képest tompább, kevésbé szervül a mindennapjainkhoz. Múzeumaink elvégzik az egyén és a társadalom amnéziaterápiáját, tájékozódási pontokat jelölnek ki, élményeket generálnak, de egyúttal fejet hajtanak a tradícióhoz fűződő egykor volt kapcsolatunk előtt. Ha ez nincs jelen egy kiállításban, akkor csak képmutató pöffeszkedést látni a felhalmozott kincsek fölött. A „láthatatlan múzeumok” idősza természetsszerűleg nélkülözötte akár a tettelegességig is fajuló vitákat egy múzeumépítés kapcsán – nem úgy például a Liget-projekt esetében –, de ez nem azt jelenti, hogy a tradíció alakváltozásai sokszor ne drámai, tragikus, traumatikus fejlemények következményei lennének.

Tradíció nélkül kisebb határfokkal mennek a dolgok előre, inkább csak döcögnek, vagy teljességgel üzemképtelenné válnak. A tradíció nem üzemanyag, inkább az alkatrészek közötti harmóniáért felelős motorolaj. Esterházy Péter mondta még tavaly a Margó irodalmi fesztiválon: ha egy lakatlan szigetre vetődne egy gyermek, s valami csoda folytán megtanulna írni, akkor sem lenne képes irodalmi művek létrehozása, mert nem lenne kézében a legfőbb alkotói kulcs, a tradíció. Hogy csak két, nagyon kézenfekvő példát hozzak: miképpen születhetett volna meg James Joyce *Ulyssese* Homérosz *Odüsszeiája* vagy Esterházy *Estije* Kosztolányi *Esti Kornélja* nélkül? Azt hiszem, Esterházy hasonlatát nyugodtan kiterjeszthetjük a kultúra egészére. Az élő tradíció ad keretet az egyéni teremtő mozzanatnak, hogy a teremtett, ha arra érdemes, később maga is a tradíció részévé váljon. A kultúrán belül természetesen nemcsak a különböző művészeti ágak támaszkodnak a tradícióra, hanem az egész kulturális intézményrendszer, a tudomány, a vallás, ahogy a különböző dinamikájú kisebb és nagyobb emberi közösségek. Mert a tradíciónak nincs értelme közösség nélkül, ahogy egy vallási közösség sincs meg az egyén spirituális tapasztalatai nélkül. Ez az egyén pedig, ha keresztény, legalábbis Luther szerint, egyszerre szabad és egyszerre szolgál. „Nincs alávetve senkinek..., és alá van vetve mindenkinek.”

Az említett spirituális tapasztalatban is megvan ez a kettőség, hiszen az egyén joggal vélheti azt kizárólagosnak, másként pedig közös kincs, a Carl Gustav Jung által nevesített kollektív tudattalan egyik különös jelensége. A tradíció így is képes hatni, ilyen észrevétlen, titokzatos, misztikus módon is akár, s általa még a nem hívő ember számára is megadatik, hogy bizonyos pillanatokban az emberi szellem fölül magasodó kategóriával is találkozjon. A nagy svájci pszichiáter munkássága, amelyben tudományos eszközökkel igazolta az emberi élet és természet irracionális oldalát, aligha jöhetett volna létre, ha apja nem a svájci református egyház lelkesze lett volna, és nem Luther Bibliája jelentene számára az első olvasásélményeket. A vallásban is, még ha rigorózusabban konzervatív struktúra is, mint a művészetek, tetten érhető a tradícióhoz való változó viszony, a tradícióváltoztatás igénye. Gondoljunk megint csak Lutherre, aki bátor innovációval reformálta meg a kereszténységét. Búcsút mondott a katolikus egyház felépítményének, dogmáinak és liturgiájának. Búcsút mondott neki, de nem tekintette semmisnek, sőt abból táplálkozott, de tovább és távolabbra is nyúlt, egészen a tiszta forrásig; Luther az evangéliumokra hivatkozva építette fel rendszerét, s teremtett egy új vallási tradíciót. Pröhle Károly a *Luther Márton négy hitvallása* című kötet előszavában fel is teszi a kérdést vele kapcsolatban: konzervatív vagy forradalmi?

Pécs, Püspöki Palota, Titkos átjáró

Az Evangélikus Országos Múzeum hamarosan megújítva várja a közönséget. A vallások az egyházak és a híveik által igazolják a világ létezésének isteni eredetét és értelmét. Igazolnak és igazoltatva vannak. Amikor egy felekezet kilép a közösség biztonságát nyújtó teréből – hiszen nem élhet izoláltan, tanait meg kell osztani azokkal is, akik eddig nem értek hozzá –, több opció közül választhat. Missziót indíthat újtára, karitatív tevékenységeket folytathat, iskolát vagy múzeumot alapíthat. A művészeknek is ki kell lépnie a műterméből, s legalább egy olyan galériát kell keresnie, ahová be is invitálják. De ma már ez sem elég. Még a szakmailag igazolt, nagy művészi teljesítmény láthatóvá tételéhez is perfekt infrastruktúrára, hatékony kommunikációs felületekre és minőségi edukációra van szükség. És ez vonatkozik a kultúra minden szereplőjére. Módszertani változtatásokat kell eszközölniük, ha részévé kívánnak lenni a globális forgatagnak.

Ha egy vallási közösség továbbéléséről, láthatóságáról van szó, akkor már nem elég a szószékről megfogalmazott direkt közlés. A társadalmi nyitásra alkalmas eszköz lehet a múzeum, ez a posztmodern kulturális-kommunikációs csomópont. Egyre több jó gyakorlat, példa áll a rendelkezésre, hogy egy múzeumban a látogatóval valami tevőleges, élményszerű dolog történjen, de az evangélikus múzeumban lehetőség van arra is, hogy ott találkozzanak egymással a különböző felekezetek tagjai, a teista az ateistával, a teológiában jártas a hitüggyekben képzetlennel. Amikor Luther törésre vitte a dolgot a pápával, akkor nemcsak a teológiai igazságok, a katolikus egyház képe, önképe izgatta, hanem a környezetében látható aktuális világ, a világ folyása, a világ változó rendje, mi több, a német polgárság érdekei. Éppen ezért lehet adekvát magatartás az evangélikus múzeum részéről, ha a vallási és egyházi tradíciók interpretálása mellett kurrens társadalmi-politikai témákat is felvet. Így bocsáthatja diskurzusra Európa második világháborút követő, az „örök béke” időszaka utáni sorsát, a továbbra is lezáratlan ügynökkérdést, a bevándorlókhoz, a migrációhoz való viszonyunkat, cselekvési lehetőségeinket.

Mindezeket azért említem, mert az evangélikusok már egy ideje párbeszédet folytatnak róluk. Nem vitás, nagy kihívást jelent a jogi kereteken belüli, humánus, a széles tömegek számára is érthető és vállalható válaszok megfogalmazása. Mindenesetre az egyházi, filozófiai, politikai tradíciók „olvasása” segítségünkre lehet a válaszadásban. A kortárs művészeti szcénában dolgozom. A hazai és külföldi művészek számtalan pontos, kritikus/önkritikus, hol érzelmes, hol felkavaró, máskor ironikus alkotással reflektálnak a világunkra. (Figyelmük nem kerüli el a vallási jelenségeket, a hitet, az egyházi működést sem.) De a művészeti kijelentések többnyire „házon belül” maradnak, ami nem csoda, hiszen ez az esztétikum egyik sajátossága: az immanencia. Az egyházak erkölcs- és magatartásformáló szerepe viszont még ma sem elhanyagolható. Egy múzeum jó társ lehet ebben a tevékenységben.

Bollingenben, a Zürichi-tó partján áll egy igen figyelemreméltó épület. Stílusát nehéz lenne meghatározni, de annyi bizonyos: jelentőségteljes. C. G. Jung, aki nemcsak az emberi lélekben s a tudomány világában tett jelentős expedíciókat, a kultúrák iránti vonzalma okán a föld sok országába eljutott. Mindezen tudások és élmények összegzéséként egy olyan kőépületet kívánt építeni a saját két kezével (sic!), amelynek tömbjét, belső tereit, auráját nem a pillanat, hanem az elmúlt időn átívelő emberi szellem, a mítoszok, az ősi emberi tapasztalatok formálták.

Mi más lenne a bollingeni torony üzenete, mint hogy csak a tradíciókkal együtt építhetjük fel önmagunkat?

Hemrik László

A szerző (1963) tanulmányait a JGYTF-en és az ELTE-PPK-n végezte, magyar-népművelés-múzeumpedagógus szakos tanár, a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum múzeumpedagógiai osztályának vezetője. Óraadóként részt vesz az ELTE múzeumpedagógiai szaktanácsadó képzésben. Rendszeresen publikál glosszákat, kiállításrecenziókat, képzőművészeti és múzeumpedagógiai tanulmányokat. Balla András fotográfusról írt kismonográfiája 2011-ben jelent meg.